

Kulturhistorisk rapport

Bonderup Bakker

Boplads med stormandsgård i tre faser fra
ældre jernalder.

J.nr. ÅHM 6332

Marts 2015

Ved arkæolog Marie Vang Posselt

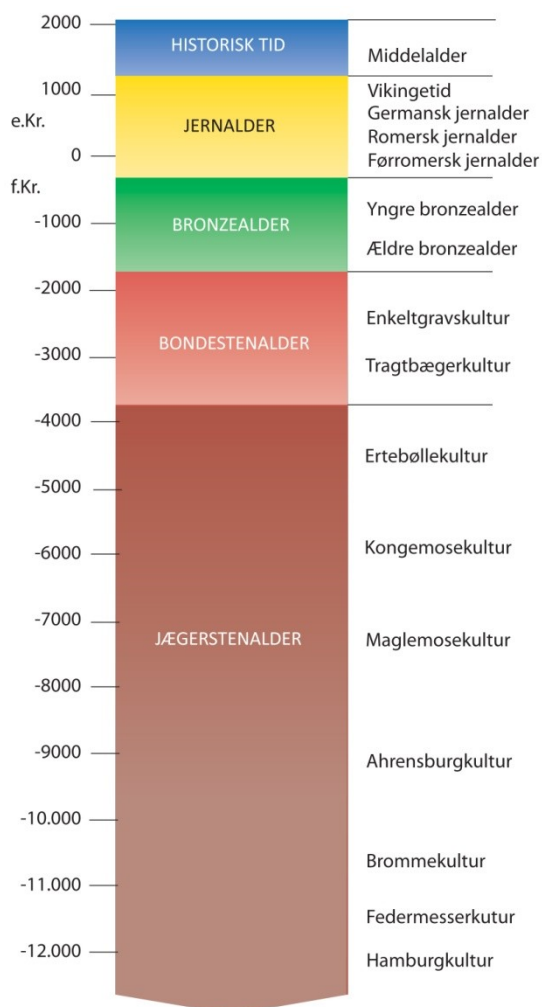
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	4
Sammenfatning og perspektivering	6
Udgravningsdata.....	6

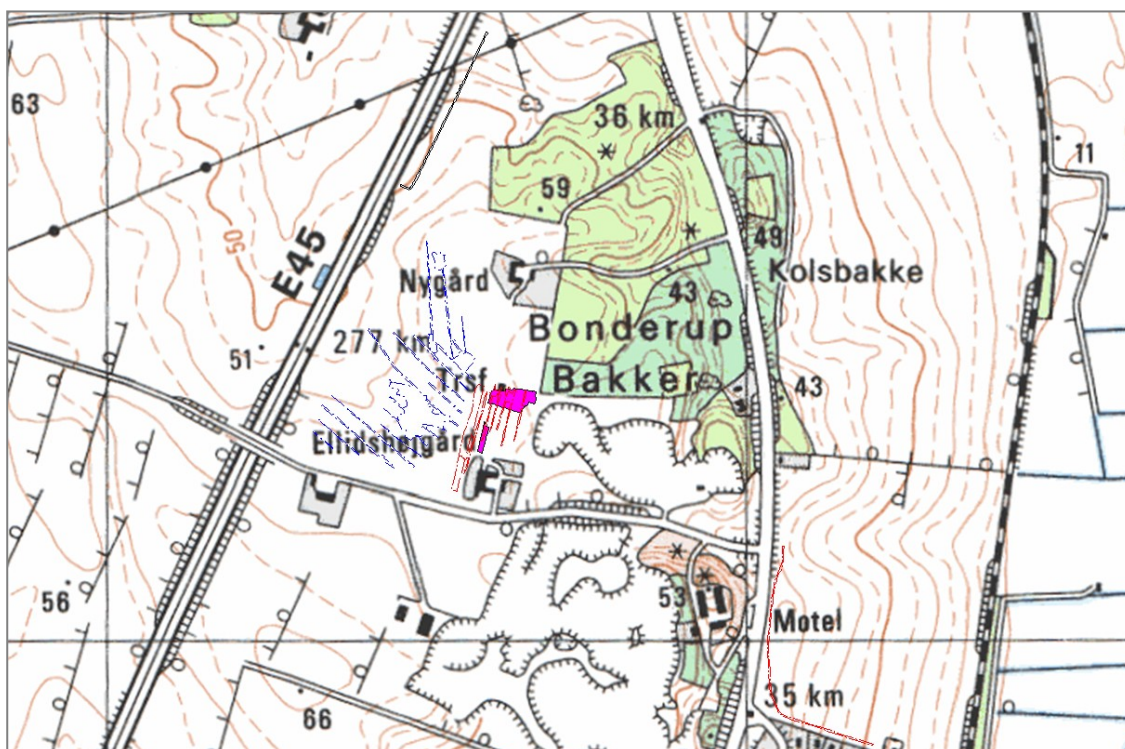

Indledning

Forud for udvidelse af grusgraven ved Ellidshøj blev en stormandsgård fra førromersk jernalder, ca. 300-150 f. Kr. udgravet. Gården lå i tre faser og var markeret af palisadehegn. Palisadehegn fra denne periode er indtil nu kun set én gang inden for Nordjyllands Historiske Museums ansvarsområde, og fundet er derfor af stor betydning for vores forståelse af samfundets organisering i ældre jernalder.

Undersøgelsens baggrund

Det berørte område stod for at skulle inddrages til råstofindvinding pga. udvidelse af den eksisterende grusgrav.

Figur 1 Undersøgelsesområdet (lilla) med tidligere forundersøgelser- og udgravningskampagner i forbindelse med udvidelser af grusgraven markeret med blå. © Geodatastyrelsen

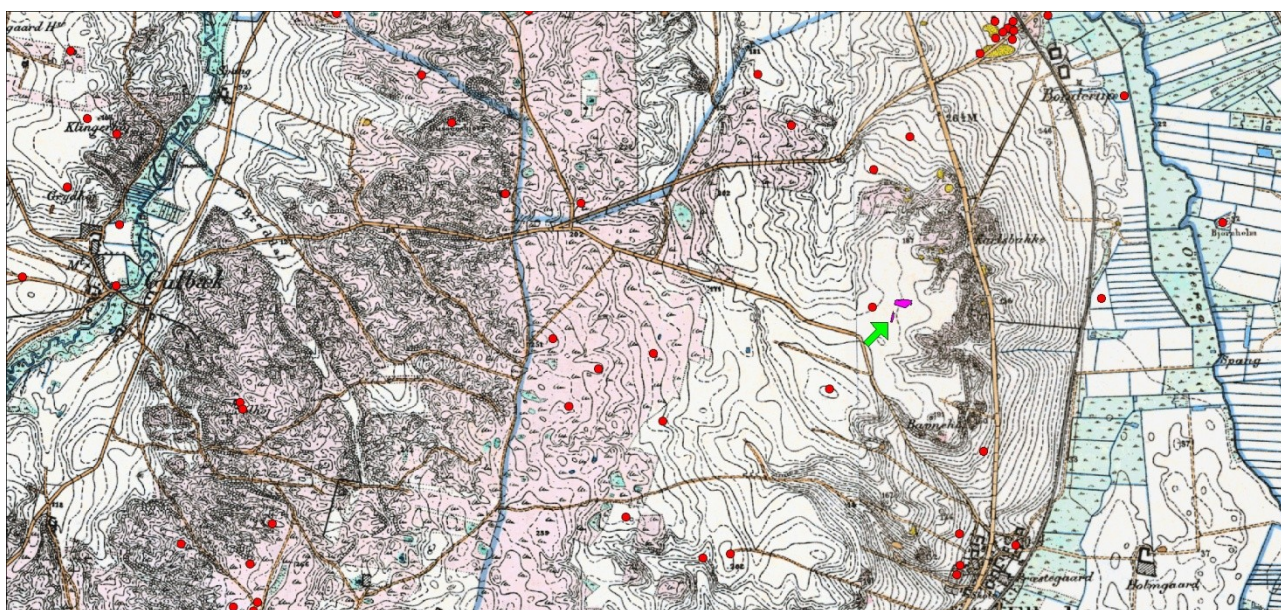
Lokalområdet i oldtiden

Det undersøgte areal udgøres af et op til 35x70 meter stort rektangulært, tilnærmelsesvist plant, areal beliggende i kote 57 over DNN. Arealet ligger på det tilbageværende, uberørte område mellem den eksisterende grusgrav i vest og et ældre, reetableret indvindingsområde i øst.

Området ligger på et bakkeplateau, der mod øst afgrænses af ådalen med tilhørende engområder. Det giver mulighed for en varierende erhvervsstrategi med udnyttelse af engområder til græsning og høslet, agerbrug på de højereliggende jorde og fiskeri i og transport på åen. Området er derfor oplagt for oldtidsbebyggelse, og der kendes da også spredte fund af bopladser fra jernalderen rundt om

udgravningsområdet, samt marksystemer og grave fra samme periode. Spredt over bakkeplateauet ligger desuden et større antal gravhøje, primært fra bronzealderen og dermed ca. 1000 år ældre end den udgravede bebyggelse. De tilhørende bebyggelser vil også være at finde på plateauet.

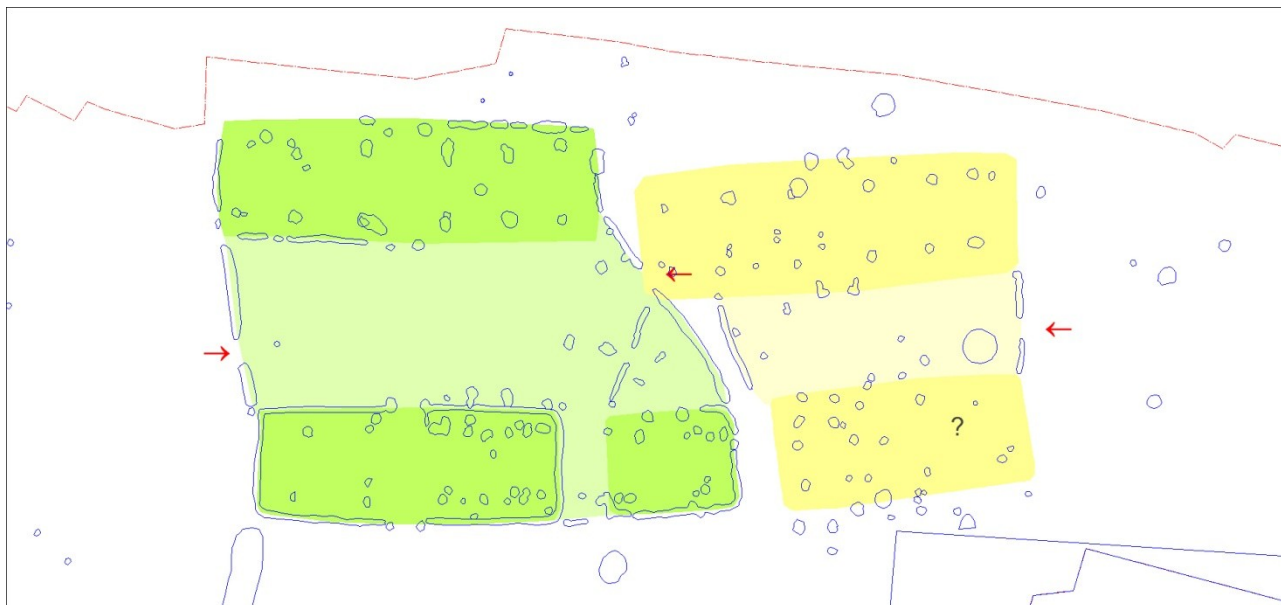
I forbindelse med tidligere udgravningskampagner forud for de forskellige etaper af råstofindvindingen er udgravet omfattende bebyggelsesspor fra samme periode, som den her omtalte udgravning. Formentligt er der tale om langvarig bebyggelse, der cirkulerer rundt på indvindingsområdet, formentligt i form af en lille håndfuld samtidige gårde, der hver især består af en hovedbygning og et udhus. Yderligere bebyggelsesspor ligger derfor med stor sandsynlighed stadig gemt under mulden i de områder, der endnu ikke har været berørt af grusgravning. Topografien er oplagt for bebyggelse fra hele oldtiden, og det vil derfor ikke undre, hvis der ved en eventuel senere udgravning dukker oldtidsminder fra andre forhistoriske perioder op.

Figur 2 Historisk kort, der afspejler de topografiske forhold ved bopladsen (lilla område markeret med grøn pil) inden anlæggelsen af den moderne bebyggelse. De røde prikker markerer kendte oldtidsspor i området. © Geodatastyrelsen

Undersøgelsens resultater

I forbindelse med den arkæologiske udgravning fremkom i alt fem bygninger, der udgør tre faser af den samme gård.

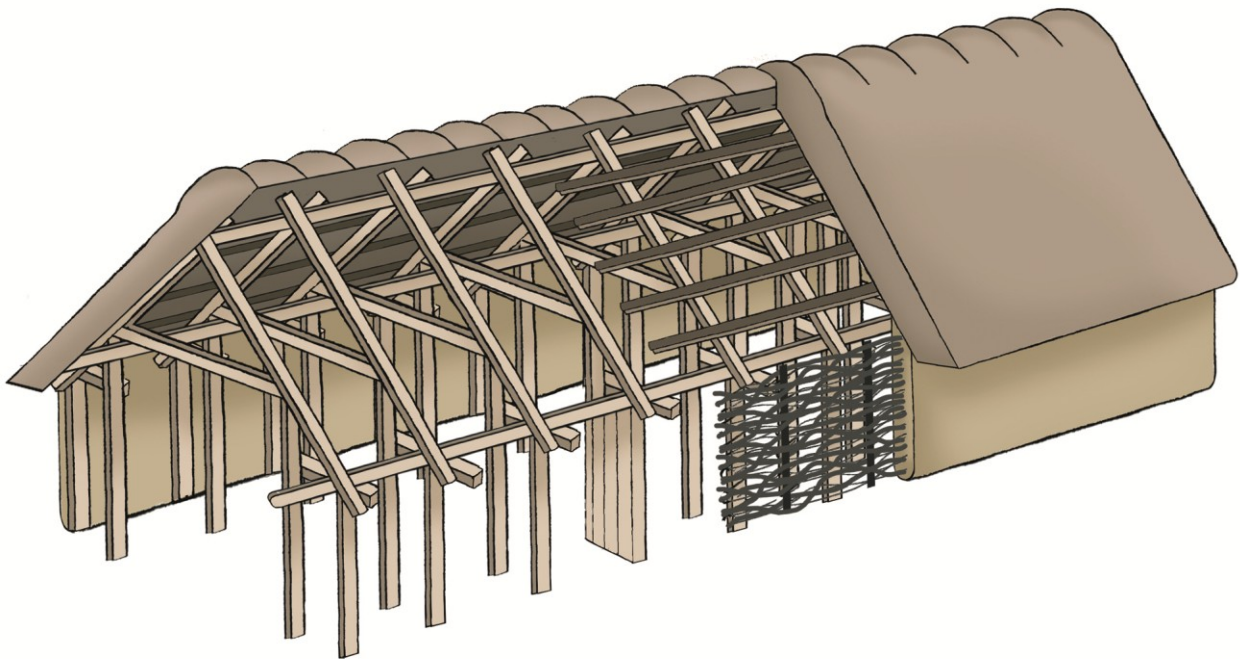

Den førromerske stormandsgård lå i tre faser. Grøn markerer de to ældste faser, mens gul markerer den yngste fase. Med mørkere farve er husene markeret. Pilene markerer åbningerne i hegnene og dermed indgangene til gårdspladserne. Man kunne også komme ind på gårdspladserne via åbningerne i gårdens huse.

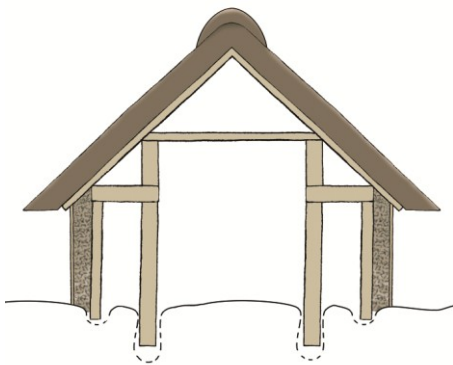
Stormandsgården er et yderst sjældent fund med stor betydning for vores syn på samfundsorganiseringen i ældre jernalder. Det udslagsgivende er et palisadehegn, der forbandt gårdens bygninger, ligesom også husenes vægge var bygget af tætstillede, lodrette planker. Tilsammen gav det et ensartet og stærkt udtryk, som man i datidens Nordjylland genkendte og anerkendte som stormændenes boliger. Fra hele museets ansvarsområde kendes kun én anden gård fra perioden med hegnsforløb, og fra hhv. Vesthimmerland og Vendsyssel kendes også kun en lille håndfuld fra hvert område. Her skal det siges, at huse fra denne periode generelt findes i stort antal på arkæologiske udgravninger, og at den statistiske signifikans af de få gårde med hegnsforløb derfor er slående. Af forskellige årsager tolkes de som stormandsgårde, og de er nogle af de tidligste udtryk for social stratificering, der kan genkendes i bebyggelsen fra Danmarks oldtid.

I det midt- og vestjyske område er indhegnede gårde langt mere almindelige, og magtens boliger måtte udskille sig på andre måder end ved hegnsforløb alene.

Husene er typiske for perioden. Såkaldte *treskibede langhuse*, der kaldes sådan pga. to parallelle rækker af indre træstolper, der bar husets tag. Herved opstod en treskibet konstruktion. Ofte er vægforløbet kun dårligt eller slet ikke bevaret, men i tilfældet her ved Ellidshøj er grøften til den plankesatte væg gravet næsten lige så dybt som hullerne til de tagbærende stolper. På nedenstående illustrationer kan principperne for husenes konstruktion ses. Som nævnt ser væggen til visse af bygningerne dog helt anderledes ud.

Figur 3. Rekonstruktionstegning af et treskibet oldtidshus, hvor husets tagbærende konstruktion bæres af to parallelle rækker af tagbærende stolper i husets indre. Ved Ellidshøj-bebyggelsen ser nogle af husenes vægge dog helt anderledes ud, med dybt funderede, tætstillede træplanker, i stedet for de lavere funderede fletvægge, der er illustreret her.

Figur 4. Tværsnit der afspejler opbygningen af den tagbærende konstruktion i de treskibede langhuse.

Sammenfatning og perspektivering

Gårdsenheden, der er udgravet ved Ellidshøj, er så sjælden i det nordjyske område, at kun én tilsvarende gård tidligere er udgravet inden for museets ansvarsområde. Gården tolkes som en stormandsgård og er et af de tidligste eksempler på social stratificering, der kendes inden for oldtidsbebyggelsen.

Udgravningsresultaterne har derfor stor og meget konkret betydning for vores syn på samfundsforholdene og den sociale stratificering i førromersk jernalder. Førromersk jernalder er i forvejen en periode med mange bebyggelsesspor i Nordjylland, bl.a. i form af såkaldte kulturlagspladser eller byhøje med lang kontinuitet og gode bevaringsforhold. Derfor kan den indhegnede gård sættes i en kontekst, der i forvejen er velrepræsenteret i bebyggelsesforhold. Det gør den ikke mindre væsentlig. Tværtimod har dens udsagnsværdi større gennemslagskraft, fordi statistikken underbygger dens særstatus. Ældre jernalder, derunder førromersk jernalder, er et af Nordjyllands Historiske Museums satsningsområder inden for forskning, bl.a. pga. områdets mange velbevarede lokaliteter fra perioden. Herunder de nylige udgravninger forud for anlæggelsen af det nye universitetshospital. I denne forskning udgør gårdsanlægget ved Ellidshøj en særdeles vigtig brik, der også på nationalt niveau byder ind med vigtig viden om samfundsopbygningen i den tidlige jernalder.

Udgravningsdata

Bonderup Bakker, Ellidshøj

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 6332
- Fund & Fortidsminder: 12.05.03. Sb.nr. 78.
- Kulturstyrelsen jnr. 2013-7.24.02 /NJM-0018
- Bygherre: NK Grus ApS, att. Claus Myrrhøj
- Undersøgt areal: 0,2 ha
- Deltagere i udgravningen:
 - Arkæolog Marie Vang Posselt
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

